40ՐԴ ՏԱՐԻ ԹԻՒ 1675 Գ. ՊԱՌԱՍ ՁՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 22,4 ՅՈՒՆՎԱՐ 1904 16 ՇԱՒՎԱԼ 1322 - 22 ՔԵԱՆՈՒՆԸ ԷՎՎԷԼ 1322

Journal Arménien
MANZOUMÉ-I-EFKIAR
Grand' Rue de la S-Porte,
CONSTANTINOPLE

ՏԷՐ ԵՒ ՏՆՕՐԷՆ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ
ՈՐՈՒ Կ'ՈՒՂՂՈՒՐ ԱՄԷՆ ՏԵՍԱԿ ԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
38, Փապը Ալի Ճատէսի, 38

Խմբագրութեան ուղղուած գրութիւններ ետ չեն տրուիր

Մանզումէի Էֆքեար

ՀԱՅԱԹԵՐԹ ԱՌԱՒՕՏԵԱՆ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ

منظومهٔ افکار
ارمنجه یوی وسیاسی غزه‌در
صاحب امتیازی : اوهانس قریه
اداره‌خانه‌سی بابعالی جاده‌سنده ۳۸

ԳԻՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՕՏԱՐԵՐԻՆ ԵՒ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ

	Տարեկան	Վեցամսեայ
Պոլսոյ համար	80 գր.	50 գր.
Գաւառներու համար	108 »	60 »
Արտասահմանի համար	25 ֆր.	13 ֆր.

ՑԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՅՄԱՆՆԵՐ
Մէկ անգամի համար, տողը 5 գրուշ
Մէկ անգամէ աւելի ծանուցմանց համար մանրաւոր պայմաններ։

10 ՓԱՐԱ — ԳԱՏԿԵՐԱԶԱՐԴ "ՄԱՆԶՈՒՄԷ,, ԿԸ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԻ ԱՄԷՆ ՕՐ ԱՌՇԱԼՈՅՍԻՆ — 10 ՓԱՐԱ

ԽԱՉ ԵՒ ԾԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԱՌ ՀՈՐՈՑ

ԾԻՍԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ գլխովին կը խառնի Հորոյէ։ Լուսաւորիչ այն ձեւի տակ կը հաստատէ Հայ. Եկեղեցին՝ յորում իր օրով կը գտնուէին «Ճոյն և Հռովմէական եկեղեցիք», կ'ըսէ Հորոյ, որոնք արդէն փոխած էին նախնական, առաքելական, աւետարանական կրօնքին սկզբունքները. ուր Քրիստոսի խոնարհ աշակերտաց յաջորդներն ոսկեմամուկ զգեստներով պճնազարդուած, եկեղեցւոյ մէջ բարձրաբերձ աթոռներու վրայ բազմած,... աշխարհիկ իշխանութեան հետ կը մրցէին... չրջապատեալ կարգ մը արքանեակներէ, երկրորդական, երրորդական կարգի ժողովականներէ՝ որոնք իրենց փառքն աւելցնելու պաշտօն ունէին...։ Առաքելոց մտքէն անցած էր Ահարոնեան քահանայապետութեան կարգն ու սարքը վերանորոգել քրիստոնէութեան մէջ»։

Այո՛, նոյն իսկ առաքելական եկեղեցին էր՝ որ ընդունեցաւ և պահեց Ահարոնեան ծիսականութիւնը, յաջորդ դարերէն ալ խիստ կերպով մը, որոյ հանդէպ Հորոյ մթութեան մէջ կ'ապրի։ Քրիստոնէութեան հիմնադիրը Ցիսուս նախ ինքը պահեց հրէական ծէսերը. Թլփատեցաւ, քառասնօրեայ տաճարը գնաց և ազատներ զոհ մատոյց։ Հրէից տօներուն մասնակցեցաւ միշտ, թէեւ կարօտ իսկ չէր անոնց։ Ինքն իսկ բաւ բերնովը. «Ոչ եկի լուծանել զօրէնս՝ այլ լնուլ»։ Ուրեմն առաքելոց կամ առաջին դարու քրիստոնէից համար անպատեհութիւն չկար պահելու այն ծէսերը՝ որոնք քրիստոնէութեան հոգւոյն չէին հակառակիր, և զորս իրե՛ց հետ միասին յարգեց ու պահեց անոնց վարդապետը՝ երբ աշխարհիս վրայ էր։

Եւ արդարեւ քրիստոնէութեան պաշտօնական հաստատութենէն՝ Հոգեգալստեանէն վերջն ալ կը տեսնենք՝ որ առաքելոյն կը շարունակեն պահել զանոնք. մանաւանդ Հրէաստանի մէջ։ Ղուկաս կը պատմէ՝ թէ «Քանի՛ բիւրք են հաւատացելոցն հրէից. և ամենեքեան նախանձաւորք օրինացն են» (Գրծ. Առք. ԻԱ 20)։ Տաճարը կը յաճախեն՝ աղօթից կանոնական ժամերուն (անդ. Բ. 46. Գ. 1), թէեւ առանձին տան մէջ կը պատարագեն (անդ)։ Պօղոս քարոզութենէն Երուսաղէմ դառնալով, Յակոբոս և երիցունք կը յորդորեն զինքը՝ դեւտական արարողութեանց կատարմամբ սրբել իր վրայ տարածուած ամբաստանութիւնը, թէ հեթանոսաց մէջ Մովսիսի օրինաց հակառակ կ'ուսուցանէ. նա սլ ուրիշ չորս անձանց հետ կը գերծէ գլուխը. տաճարը կը մտնեն, և իրենց համար զոհ մատուցանել կուտան (անդ. 21 24)։ Պօղոս Հրէաստանէն դուրս ալ կը պահէ երբեմն Մովսիսական օրէնքը նոյն իսկ թլփատութիւնը՝ որուն ինք հակառակ էր, և որ կը տեսէր Երուսաղէմայ մէջ, և Լիւստրայի կողմերը ուղղելով իր հետ յղկեցնել զՏիմոթէոս՝ որ հեթանոսութենէ դարձած էր, «առեալ թլփատեաց զնա վասն հրէիցն որ էին ի տեղիսն յայնոսիկ» (անդ. ԺԶ. 1—3)։ Եւսեբիոս՝ Բ դարու գրէ մը՝ Հեգեսիպպոսէ առնելով՝ կը պատմէ Տեառնեղբօր Յակոբոսի համար, որ Երուսաղէմայ եպիսկոպոս էր, թէ իր սաստիկանին համեմատ հրեայ քահանայապետի մը ազատութեամբ ու նմանութեամբ կը մտնէր տաճարին ներքին սրբարանը. «Սա միայն կը համարձակէր սրբութիւն սրբոցը մտնել, և բրդեայ հանդերձ չէր զգենուր, այլ կաւաւ, (ուրեմն պաշտօնական յատուկ հանդերձ մըն ալ կը կրէր, որով ըզգեստի յիշատակութիւն կ'ըլլայ հոս). և առանձին կը մտնէր տաճարը, ու կը գտնէին զինքը որ ծնրադիր թողութիւն կը խնդրէր ժողովրդեան համար» (Պմմ. եկ. Բ, 23)։ Բ դարուն Եփեսոսի Պողիկրատ Եպիսկոպոսը կ'աւանդէ նոյն եկեղեցւոյն հիմնադրին՝ Յովհաննէս Աւետարանչին համար, թէ հրէական «քահանայապետութեան թիթեղը ճակատին վրայ կը կրէր» (Ելք. ԻԹ, 40. Ղ. 21)։ Վերջապէս նոր օրէնքը չպիտի եղծանէր բնաւ հնոյն ծիսականութիւնը, այլ պիտի կատարելագործէր միայն՝ պահելով անոր էութիւնը. «Ոչ եկի լուծանել զօրէնս, այլ լնուլ»։ Ցիսուսի գործն աննիւթ հոգիներու հետ չէր. որպէսզի լոկ վերացական հաւատք մը տար անոնց, այլ մարմնաւոր Իսրայէլացւոց մարմինն զգեցած հասարակ մարդոց հետ էր. հարկ էր ուրեմն՝ որ անտեսանելի խորհուրդները կապէր երեւելի ձեւերու հետ, որպէսզի մասնչելի ըլլային մարդոց զգայարանաց և ասոնց միջոցաւ մտաց։ Այս հոգին տուաւ նա իր աշակերտաց, և ասոնք իրենց յաջորդաց։

Ցիսուս մանաւորելով պատարագի հանդերձից վրայ, որոնք Հորոյի ալքը կը խոցեն, պատճառ մը չունինք ենթադրելու՝ թէ առաքելք չաւանդեցին զայն՝ զոր յարգեցին ու պահեցին իրենք։ Առաջին երեք դարերն ինչպէս չատ խնդրոց, եւ նոյն իսկ Ս. Գրոց մէջ յիշուածներուն, նոյնպէս ասոր վրայ լռութեամբ կ'անցնին։ Դ դարուն Ցոյն եւ Լատին հարք սակայն կը յիշատակեն զանոնք. Եւսեբիոս Կեսարացի իւր մէկ ճառին մէջ ապէս կ'ըսէր։ «Սիրելի քահանայք Աստուծոյ, որ սուրբ զգեստն հագած էք, փառաց պսակով մը զարդարուած եւ քահանայական պատմուճանով ծածկուած» (Պմմ. Եկ. Ժ 4)։ Ս. Գրիգոր Նազիանզացի իւր ձեռնադրութեան օրն այսպէս կը խօսէր։ «Զ՚ս քահանայապետ կ'օծէք. երկար պատմուճանը կը զգեցնէք ինձ և խորը գլխուս վրայ կը դնէք»։ Նոյն դարուն արեւմտեանէն ուրիշ ձայն մը կուգայ. Ս. Հերոնիմոս՝ Եղեկիելի ԽԴ գլխոյն մեկնութեան մէջ այսպէս կ'ըսէ. «Որոնք սեղանոց խորհրդոյն մէջ ուրիշ հագուստներ ունի քան քաղաքական կենցաղոյն մէջ» (Ե 17)։ Դ դարու այս հարք, որոնք հիմնադիր չեն զգեստոց փոփոխութեան կամ չբեղեղութեան, այլ ասանդառաջ միայն ինչպէս յայտնի է այդ խօսքերէն, եւ որոնք իրարմէ աշխարհներով զատուած կը խորհին ու կը գրեն, կարծեմ թէ աւելի լաւ գիտէին առաքելոց կանոնը, հոգին ու ճաշակը։ —ըստ որում շատ ամփոփ էր ան ժամանակամիջոցը որ կը բաժնէր զերինսն անոնցմէ,— քան 2000 տարի վերջ աչքերը բացող Հորոյ մը, որ տաբորի-նակ ճարպիկութեամբ կ'ելնէ սրբագրել եկեղեցւոյ բազմադարեան աւանդութիւնքը։ Պատարագի զգեստները կրնային աւելի կամ պակաս տարբերիլ ձեւով այժմեաններէն կամ իրենց ժամանակի աշխարհիկ ձեւերէն, բայց զգեստի փոփոխութիւնը միշտ եղած է հին օրէնքաց՝ եւ անոնց ալ նորին մէջ, եւ ծիսականութեան հոգին նոյն եղած է ամէն ժամանակ։ Այս է կարեւորը մեզի։

Հորոյի համոզմամբ՝ «արքանեկաց» ներկայութիւնը եկեղեցւոյ մէջ՝ նոր բան է. Քրիստոս ըսած կ'ըլլայ՝ թէ «Աշխարհս մէջ նուիրապետութիւն կայ, մեծ ու պզտիկներ կան։ Բայց ձեր մէջն այդպէս չպիտի ըլլայ. այլ ամէնէն մեծերնիդ ամէնէն պզտիկնուդ սպասաւորին պէս պիտի ըլլայ»։ Հորոյի գիտցածն այսչափ է. բայց մենք ասկից տարբեր բաներ գիտենք. գիտենք թէ կղերական ատիճանաց զանազանութիւնը եկեղեցւոյ հետ կը սկսի։ Պօղոս առաքեալը ինքը՝ Թուէ զանոնք Կորընթացւոց Ա թղթոյն մէջ։ «Եւ զորս եան Աստուած յեկեղեցւոջ՝ այս են. նախ զառաքեալս, երկրորդ զմարգարէս, երրորդ զվարդապետս, ապա զօրութիւնս, ապա շնորհս բժշկութեանց, օգնութիւնս, վարիչս, ազգս լեզուաց, բարգմանութիւնս լեզուաց»։ Եւ աւելի եւս չեշտելու համար այդ ատիճանաց եւ անոնց գործառնութեանց իրարմէ տարբերութիւնը, կը գրկէ. «Մինթէ ամենեքին առաքեա՞լք իցեն, մինթէ ամենեքին մարգարէ՞ք իցեն, մինթէ ամենեքին վարդապե՞տք իցեն, մինթէ ամենեքին զօրութի՞ւնք իցեն, մինթէ ամենեքին շնորհս բժշկութեա՞ն ունիցին. մինթէ ամենեքեան ի լեզո՞ւս խօսիցին, մինթէ ամենեքեան թարգմանիցե՞ն»։ (ԺԲ 28-30)։ Այդ ատիճանաց ոմանց սահմանն աւելի ճշդուած է Նոր Կտակարանի մէջ. Սպիսկոպոս մը կայ (Ա Տիմ. Գ 2 Տիտ. Ա 7), որ հայ բառով տեսուչ ալ կ'ըսուի (Երծ. Ի 28) որոյ գործն է «հովուել զժողովուրդ տեառն» (Անդ.)։ Երեց մը կայ, որոյ գործն է խորհուրդ մատակարարել ժողովրդեան. Ցակոբոս առաքեալ կը պատուիրէ. «Հիւանդանայցէ՞ ոք ի ձէնջ. կոչեսցին զերիցունս եկեղեցւոյն, եւ աղօթս արասցեն ի վերայ նորա, օծցեն իւղով»։ Մէկ հիւանդի քով գնացող ու մէկ եկեղեցւոյ պատկանող երիցուն՝ ի հարկէ եպիսկոպոսներ չէին, որ մէկ եկեղեցւոյ մէջ մի միայն էր. այլ քահանայք։ Աւելին կայ. Առաքելոց Գործոց մէջ կը կարդանք, թէ հաւատացելոց բազմանալովն երբ տեսան առաքեալք թէ չէին հասներ անոնց պիտոյից «ի պաշտամանն հանապազորդի»։ Ժողովն խմբեցին եւ ըսին. «Ոչ է հաճոյ մեզ թողուլ զբանն Աստուծոյ եւ պաշտել զսեղանս. (որովհետեւ աղքատաց պիտոյքն ալ եկեղեցւոյ մէջ կը հոգային). ընտրեցէք, եղբարք, վկայեալս ի ձէնջ այս եօթն, զորս կացուցցուք ի վերայ պիտոյիցս այսոցիկ, եւ մեք աղօթից և պաշտաման եւ բանին հպատակ լիցուք»։ Կ'ընտրեն ու կը ձեռնադրեն եօթն հոգի (Զ 1-4), որոց Սարկաւագ անունը կուտան (Փիլ. Ա 1. Ա Տիմ Գ 8)։ որ ըստ իրենց պաշտաման կը նշանակէ եւ կը նշուի նաեւ սպասաւոր (Հռոմ. ԺԶ, 1)։ Ասոնք միայն նիւթական ծառայութեան համար չեն հաստատուած. Եկեղեցւոյ պաշտօնեայք են միանգամայն. կը քարոզեն ու կը մկրտեն ալ (Գրծ. Առ. Զ. 8—14. Ը. 35 8)։ Ուրեմն եկեղեցւոյ մէջ «երկրորդական, երրորդական կարգի մարդիկ» գոյութիւնը առաքելական հաստատութիւն է, կը բաւէ՝ որ Ս. Գիրքն ալ «քանի մը հարիւր տարի վերջը» հնարուած չըլլայ։ — Ցիսուսի խօսքը՝ թէ «Զեզմէ մեծը փոքրին պէս պիտի ըլլայ, և առաջնորդը սպասաւորին պէս», ամէնէն ազէտ քրիստոնեան իսկ կը հասկնայ՝ թէ խոնարհութիւն կ'ուսուցանէ իր պաշտօնէից, ոչ եթէ անոնց ատիճանին տարբերութիւնը կը բառնայ։ Ցիսուս ինքն ալ լուաց աշակերտաց ոտները, յայտարարելով թէ «Իբրեւ զսպասաւոր» մըն է անոնց մէջ (Ղկ. ԻԲ 27). բայց ասով չդադրեցաւ «Տէր և Վարդապետ» ըլլալէ (Յհ. ԺԳ 13) և անոնցմէ «երկրպագութիւն» ընդունելէ (Մաթ. Իբ 17)։ — Եւ ատոնք հարկաւ կարգով մը՝ պիտի նստէին Աստուծոյ տան մէջ. ատիճանի զանազանութիւնն ամոր ալ զանազանութիւն պիտի դնէր. և Դ դարուն Եւսեբիոս Կեսարացի նոր բան մը չբերեր, երբ կ'աւանդէ՝ թէ «Տաճարին մէջ կան գահոյլներ, աթոռներ և բազմոցներ՝ որ թիւ չունին, և ասոնց բոլորին վրայ Ս. Հոգւոյն պարգեւներն հանգչած են» (Պմմ. Եկ. Ժ 4)։ Եթէ Հորոյ Առաքելոց քով ըլլար, տարակոյս չկայ՝ թէ անոնք իրենց տեղը անոր պիտի տային և իրենք վարը պիտի նստէին, սարկաւագք քահանայն վար պիտի կենար, և քահանան եպիսկոպոսէն վար, որպէս զի նուիրապետութիւն, մեծ ու փոքր չըլլար։

Համառօտեմ խօսքս։ Հորոյ կը պահանջէ՝ որ մենք բողոքականութեան սկզբունքները ընդունինք, առ ոտն կոխենք Խաչը, նուիրապետութիւնը խորհրդոցներն ու ծէսերը։ Կը խոնարհինք։ մեծարանօք իր և իր բողոքականութեան առջեւ, քանի որ ինքն ալ այդպէս կ'խորհի։

ՀՆԱՒՈՅ

ԴԱՐԱՎԵՐՋԻԿ ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ ՄԸ

Բիւզանդիոնի և Հորոյի Կրօն. Ժողովին կողմէ դատապարտուելէն ի վեր օրն օրին կը հետեւիմ թեր ու դէմ խօսուածներուն։ Հետաքրքրութեամբ կ'սպասէի թէ այսչափ բաւական յանցապարտութիւն մը ի՞նչպէս պիտի կրնար արդարացնել Բիւզանդիոն. Մինչեւ երէկի ըսածներուն մէջ, բացի փախուստի սովորական ճամբաներէն, ուրիշ ո և է բան չգտայ։ Իսկ երէկ, տարօրինակ երեւոյթի մը ականատես եղանք, որուն վրայ ինձ հետ ապշեցան մնացին նաեւ բոլոր օրէնագէտները, փաստաբանները և անոնք որ յիշ չատ դատելու կարողութիւն ունին։

Բիւզանդիոն այդ թուով հրատարակած է նամակը «ԺՈՂՈՎԱԿԱՆ»ի մը, որ Բիւզանդիոնի դատապարտութեան վճիռը արտասանող դատաւորներէն մէկն է և որ... կ'ելլայ բացատրութիւն տալ պաշտօնապէս արտասանուած վճիռի մը մասին։ Ասիկա դատական և օրէնսդիտական տարեգրութեանց մէջ և ոչ մէկ անգամ տեղի ունեցած է։ Դատաւորը իր խղճին կամ օրէնքին համեմատ կը դատէ ի բողոքիչը, նկատի կ'առնէ վկայութիւնները. թեթեւացուցիչ կամ խստացուցիչ պարագաները, և անոր համեմատ կուտայ իր վճիռը անկախաբար և անկողմնակցաբար։ Արդ ի՞նչպէս «ժողովական» կրնայ ըլլալ այդ. որ իր արձակած վճիռին համար բացատրութիւն տալու կ'ելլէ, մանաւանդ... իր դատապարտած անձին։

Կրօն. Ժողովը եթէ չուզեր բոլոր աշխարհի ընդունած օրէնսդրութեան հակառակ վարուիլ. պէտք է անմիջապէս գտնէ. որոյ դէմ Ժողովականը, և զայն դուրս վտարէ իր պատկ. Ժողովէն, քանի որ դեռ «յայտի տարբական օրէնքէ մը իսկ տեղեկութիւն չունի. ու կ'ելլէ, ո՞վ գիտէ ինչ հաշիւներով, բանակցութեան կը մտնէ դատապարտեալի մը հետ։

Իսկ եթէ անկարելի ըլլայ գտնել այդ «Ժողովական»ը, պէտք է ասիկայ ալ Բիւզանդիոնի չարաթէ մը ի վեր կրօն. Ժողովին դէմ նիւթած անլուր պայքարին մէկ լրացուցիչ պարագան նկատել. քանի որ ասկէց աւելի մեծ նախատինք մը կարելի չէ ենթադրել կրօն. Ժողովին դէմ։

Երկու խօսք ալ փոքրամասնութեան վրայ։ Բիւզանդիոն իր զայրոյթին մէջ մէկ քանի անգամ երեսին կուտայ կրօնական Ժողովին փոքրամասնութիւնը և հպարեալ դատաստանը։ Բիւզանդիոն պէտք է գիտնայ թէ իր այս յարձակումներով ո՛րչափ կը ուարացնէ իր դատաւորները, քանի որ անոնք բնաւ չեն զղջանար պաշտպանելու Խաչին անարգանքը զոր այնչափ բացորոշ խնդրի մը բնական հետեւանքը։

Պարագաներ կան, որոնք եթէ հասարակ ժողովուրդին աչքէն վրիպին, օրէնսգէտներու կամ փաստաբաններու դատողութենէն չեն կրնար խուսափիլ։ Այսպէս, Բիւզանդիոն թէ՛ ճիգ կ'ընէ ցոյց տալու համար թէ ինք անմեղ է, և թէ իր այդ չմարումին մէջ կը խոստովանի յանցանքը, կը խոստովանի դատապարտութիւնը և ինքզինքը ազատելու համար զի՛նք սեղմող անել կացութենէն, միշտ Արմաշի վարդապետները մէջ կը բերէ թէ անոնք ինչո՞ւ չպատժուեցան, անոնք որ իրեն ամբարշտութեան չափ ամբարիշտ գործարներու արձագանգն ու հեղինակը հանդիսացած էին։ Տարօրինակ բան. ուրիշի մը մեղապարտութիւնը կրնա՞յ փրկել միւսը։ Դատարանը կը դատապարտէ գող մը կամ ոճրապարտ մը որ օձիքը ձեռք տուած է։ Այս վերջինը իր անմեղութիւնը հաստատած կ'ըլլայ երբ յայտնէ թէ քանի քանի՛ գողեր և ոճրագործներ իրենք զիրենք ազատած են արդարութեան ձեռքէն, անոնք ինչո՞ւ չեն դատապարտուիր։

Աւելի ծիծաղելին կայ. Բիւզանդիոն որ Սեռներով յօդուածներ կը գրէր իր ընթերցողները բնաւ չչանազրգռող իրերու վրայ, և ամէն քանի իրը ձեռնհաս կը ծախէր ինքզինքը, ո՞ւր է. ի՞նչ կ'ընէ, ասկէ աւելի կենսական և հիմնական խնդիրի մը կը սպասէ անոր չատագովականը ընելու համար։ Խաչի խնդիրը իրեն վաստակցուց դատապարտութիւն մը, որուն նմանը չէ տեսնուած արդի Հայ Լրագրութեան մէջ։ Արդ, ինքզինքը արդարացնելու համար ի՞նչ կ'ընէ, ինչո՞ւ իր պաշտպանութիւնը կը յանձնէ դեռ հաղիւ դպրոցը աւարտող անփորձ մէկու մը. Երբակ Ալպոյաճեանի, և ինքը կ'ապաստանի Ծան. ԽՄԲ. երու նեղ չրջանակին մէջ, ուր կը դառնայ ու կը դառնայ և նոյն խօսքերը կ'ընէ։

Իրրեւ ամբաստանութենէ և պաշտպանութենէ հակցող մարդ, բոլորովին իրաւունք պիտի տայի Բիւզանդիոնի եթէ անձայն անչչուկ կրէր իր դատապարտութիւնը. Ամիսկայ է՝ն մեծ խելացութիւնը պիտի ըլլար, և ելքի միակ ճամբան։ Այս դատը բոլորովին անպաշտպանելի է։ Կը զարմանամ թէ Բիւզանդիոն ի՞նչպէս ուշադրութիւն կը վրիպեցնէ Հորոյի սա խոստովանութիւնը։ Հորոյ Խաչին դէմ երկար բարակ գրելէ ետք ինքն ալ զգալով որ Հայ. Եկեղեցւոյ վարդապետութեան և հաւատալիքներուն հակառակ են գրածները սապէս կ'ըսէ իր իսկ գրով։ - «Հիմա ընթերցողներս պիտի բսեն թէ Հորոյ եղեր բողոքականութիւն կը քարոզէ»։ Ուրեմն Հորոյ ինքն ալ կը խոստովանի թէ իր քարոզածները բոլոր քակտութիւն են Արդ երբ մէկը որ պարծանք կը խոստովանի՝ իր խաչին դէմ յանցանք գաղափարները, ա՛լ ինչպէս կրնայ պաշտպանուիլ այնպիսին պարապ խօսքերով թէ, Հորոյ գուակներու հայր է եղեր։ Ժամ կ'երթայ եղեր, տունը կ'աղօթէ եղեր։ իր տարեկոյսներուն փոստատուը կ'ուղարկեր ։ ին։ Տարակոյս մարակոյս չկայ այդ գրածներուն մէջ, որոնք ինչպէս Բիւզանդիոնի Ժողովականն ալ կ'ըսէ, ուղղակի դատապարտութիւն իսկ են և ոչ թէ տեսութիւն»։

Բերա ՓԱՅՏԱՌԱՆ ՄԸ
20 Դեկտ.

ՎՇՏԱԿԻՐ ՔԱՀԱՆԱՅԻՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԸ

Մտխերս ինձի կ'ըսեն թէ Բիւզանդիոն լրագիրը սոսկալի կերպով զինուած է ինձ դէմ և չարունակ գիս կը փնտռէ եղեր, հասկանալու համար թէ ո՛վ եմ։ Ասիկա քիչ մը գեղջկական բարքերը չը՛ յիշեցներ։ Գիւղի մէջ վարժապետ մը կամ ուսեալ անձ մը կը գտնուի. որ թերթերուն յօդուած գրելով Զօրպահներուն այլ և այլ թերիները կը մատնանշէ։ Տգէտ չօրպահները փոխանակ իրենց թերութիւնը ուղղելու. իրար կ'անցնին և մեծով պզտիկով յօդուածագիրը փնտռելու կ'ելլեն անդէ անձնական վրէժ լուծելու համար։ Բիւզանդիոնի ըրածն ալ ասկէ տարբ՝ բան չէ։ Ի՞նչ օգուտ ունի իրեն իմ ով ըլլալս հասկնալ։ Ես իր թերթին մէջ Ս. Խաչին անարգուիլը տեսայ և իրբ յետին պաշտօնեայ Հայ. Ս. Եկեղեցւոյ իմ պարտքս կատարեցի բողոքելով։ Ամեն. Ս. Գաբրիարք Հայրն ալ ընդունելով բողոքս դատապարտեց Բիւզանդիոնը և Հորոյն։ Ես իրեն հետ անձնական գործ մը չունիմ, և մեռնոյն եկեղեց. Նախանձախնդրութեամբ կը հրաւիրեմ զինքը որ այս տօնական օրերուն խռով չմնայ հետս, և եթէ սրտին մէջ խէթ մը ունի անձիս դէմ, ի բաց վտարէ զայն։ Իսկ ես քահանայական իշխանութեամբս կը ներեմ իրեն և կը յորդորեմ որ Մնունդին խոստովանի և հաղորդուի, եթէ կ'ուզէ թողութիւն ստանալ։

Գալով այն պարագային թէ երբ ինձի համար կ'ըսէ որ ազէտ եմ, հշմարտութիւնը յայտնած կ'ըլլայ, ինչ որ ես ալ խոստովանած էի իմ առաջին նամակովս։ Բայց Բիւզանդիոն պէտք է յիշէ Պօղոս Առաքեալին խօսքը որ կ'ըսէ. «Տգէտները ընտրեց Աստուած որպէս զի իմաստունները ամչցնէ»։ Այս պարագային ալ ինձի պէս տգէտ քահանայ մը ընտրեց Աստուած, որպէս զի Նուաստս միջոցով փառաւորուի Ս. Խաչը Կրօն. Ժողովով և համայն հաւատացելոց կողմէ։ Ասիկա ինձի համար ամենէն մեծ չնորհն ու փառքն է։

Մնաց որ իմ տգէտ ըլլալուս համար պէտք է փառք տայ Բիւզանդիոն։ Որովհետեւ եթէ տգիտութեամբս զինքը կարող եղայ կրօն. Ժողովին կողմէ դատապարտութեան մը ենթարկել, հապա եթէ իր պահանջածին պէս ուսեալ, գիտուն քահանայ մը ըլլայի արդեօք քանի՞ անգամ պիտի դատապարտուէր Բիւզանդիոն իր գրած այդ կարգի գրութիւններուն համար։

Ուրեմն ըսենք, կամք Տեառն օրհնեալ եղիցի։

Մնամ աղօթարար
Հայ. Եկեղեցւոյ
ՎՇՏԱԿԻՐ ՔԱՀԱՆԱՅ ՄԸ

ԱՆԿՈՒՄ ԲՈՐԹ ԱՐԹՈՒՐԻ

ՍՊԷՕՍԷԼ ԱՆՁՆԱՏՈՒՐ

ՄԻՔԱՏՈՅԻՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ

ՌՈՒՍՔ ՕԴԸ ԿԸ ՀԱՆԵՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒԵՐԸ

ՍՐՏԱՑՈՒՉՈՒԹԻՒՆԸ ԲԵԹԵՐՍԲՈՒՐԳԻ ՄԷՋ

ԿԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆԸ ԶՈՔԵՒՈՅԻ ՄԷՋ

ՈՒԹԱՄՍԵԱՑ ՊԱՇԱՐՈՒՄԸ

ԱՆՁՆԱՏՐՈՒԹԵԱՆ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՔ

Բուանկիուկ Թերակղզին հարաւային ծայրը կարկառող ամուր հրուանդանը, որուն վրայ ցցուած էր Ծ. Արեւելքի մէջ ռուսական տիրապետութեան ակներեւ վկան՝ Բորթ Արթուր բերդաքաղաքը, վերջապէս այս ժամուս կը գտնուի ճարոնական զրօշներուն ծալքերուն տակ։ Մագաղ արեւուն ճառագայթները կը շողան այն հուսկաւոր բերդախումբերուն վրայ, որոնք ութը երկար ամիսներէ ի վեր իրենց վրայ սեւեռած էին բովանդակ աշխարհի հետաքրքրութիւնը։

Երբ Ճարոնցիք եկաւէն անցան, և հակայական քարերով յառաջացան դէպի Ֆէնկ-Հուանկ-Զէնկ, ստուար գունդեր յանկարծդէպի հարաւ շեղումը ըրին, և Վաֆանկուի ռուսական դիրքերը նուաճելէ վերջ, պաշարեցին Ռինչէուն, որուն առջեւ մղուած ամռելի ու բազմակորուստ ճակատամարտը ամէնէն աւելի թացայայտ կերպով ի վեր հանեց Միքատոյին զօրքերուն անմկուն ու անվեհեր նկարագիրը։ Ռուսերը Ռինչէուի բարձունքներէն վար թափուելէ վերջ Ճարոնցիք իսկոյն սկսան ի գործ դնել իրենց սիրական ծրագիրը, ժառանգել Բորթ Արթուրը պաշարելու, եւ Մայիսի կիսուն արդէն իսկ բերդաքաղաքը իր ցամաքային հաղորդակցութիւններէն կը զրկուէր, մինչ Թօկիոյի ահեղ մարտանաւերը նաւահանգստին վանդակին մէջ սաստկապէս նեղը կը ձգէին Ռուս կայսրութեան Ծ. Արեւելեան ծովային ուժերը, և քիչ վերջը ամէնէն համաձաւոր Ռուս ծովակալը Մաքարով «Բէթրոբաւլովսք»ով օդը կ'ելներ։

Ճարոնցիներուն աչքը Բորթ Արթուրին վրայ էր, այն ատեր պատուարին զոր 1894ին յաջողած էին գրեթէ անճիգ եւ անվատահ խլել Զինցիներուն ձեռքէն, եւ ուրկէց Մոսկովեանք սպառնալիքով եւ դիւանագիտութեամբ դուրս վռնտած էին զանոնք։ Տասնամեայ զայրոյթը և Ճարոնցիներուն սրտին մէջ մնուցուած տենչութիւնը այսօր իր գոհացումը գտաւ։ Սպէօսէլ և իր քաջամարտիկ ընկերները բարձր բռնեցին Ռուս զինուորին պատիւը, բայց անկարելի է անկարելին ի գործ դնել։ Ինչ որ կրնար ընել չարքաշութիւնը, տոկունութիւնը, քաջութիւնը ըրին Ռուսք Բորթ Արթուրի մէջ, ըրին կատարեալապէս, եւ երբ անկարելի եղաւ ընել նոյնը, Սպէօսէլ հրաժարեցաւ անօգուտ դիմադրութենէն, և Նոկիի գրեց թէ անձնատուր կ'ըլլայ։ Արդէն վերջին օրերուն կը գուշակուէր թէ Բորթ Արթուրի վախճանը մօտ է, Ռիքվանչանի, եւ Էրլունկչանի, և ապա Սունկսուչանի բերդախումբերուն գրաւումը ինքնին հաստատիչ մէն էին թէ Բերդաքաղաքին օրերը համրուած էին։ Ճարոնական ականները վերջապէս յաղթութիւնը տարին, և ի՛նչ որ հաստատուն յարձակումներով չկ'ցան ընել Ճարոնցիք, ճարոնցի ռազմիրաները ըրին զայն ճարտարութեամբ ականները զետեղելով մինչեւ գլխաւոր բերդերուն մօտ։ Արտաքին ամրութիւններուն չուրջ որքա՛ն կռուեցան Ճարոնցիք, ինչ սոսկալի կորուստներ կրեցին հողապատնէշները ձեռք ձգելու համար։ Բայց այս նախնական գործողութիւնները անհրաժեշտ էին ներկայ իրողութիւնը առաջ բերելու համար։ Էական էին ա՛յդ գործողութիւնները, քանի որ բերդը գրաւելու համար պէտք էր նախ բերդին դուռները համարուող արտաքին ամրութիւնները ձեռք բերել։ Ռուսք կարծածէն շատ աւելի օրացուցած էին Բորթ Արթուրը, առաջնակարգ բերդաքաղաքի մը հանդամանքը տալով անոր։ Ութը ամիսներէ ի վեր Ճարոնական ստուար ուժեր գաղին կոտրուեցան ցցապատնէշներուն դէմ, փառաւոր գերեզման մը հանդերձելով Ճարոնական համբաւին, որ սակայն վերջի վերջոյ հողապրեցաւ, և քաջութեան դափին ժառանգեց անօրինակ փառք աւելցնելով Ճարոնի նորարծարծ զօրութեան։

Հիմա Պատերազմը կը մտնէ տագնապալից և միեւնոյն ատեն հետաքրքրական երեւոյթի մը մէջ։ Պալթիկեան Նաւատորմը Մատակասքարի առջեւ կը սպասէ, ուր չա՛տ պիտի սպասէ դեռ։ Նոյնիսկ զինուորները ամենամեծ մասամբ պիտի խոյանան վերջապէս Օհամայի թեւերուն տակ, և Ճարոնցի Վերին հրամատարը այսպէս մէ՛կ հարուածով կը ստանայ ստուար ուժեր Բուրօքաթքինի դէմ գործելու նպատակաւ։ Բորթ Արթուրի անկումով ահա կը տկարանայ Ռուրօքաթքինի դիրքը Մուքտէ ի առջեւ, Բորթ Արթուրի անկմամբ փճացաւ Ծ. Արեւելքի ծովային ռուս զօրութեան անդրանիկ մեծ յոյսը, քանի որ հեռագիրը կ'ըսէ թէ ճարոնակն կրակէն ազատ մնացած ռուսական մարտանաւերը քանդուեցան Ռուսերուն կողմէ։ Բորթ Արթուր գնաց, նաւատորմիղ մը ալ գնաց, և Սեամ զօրացաւ։ Մէկ սրարուած մը երեք գուն նագեղ տեսիլներով։ Երբ վարագոյրը կ'իջնէ Բորթ Արթուրի ռուսական գրաւման վրայ վարագոյր մը է կը բացուի Մուքտէնի առջեւ, երբ վարագոյրը կ'իջնէ Բորթ Արթուրի ռուսական նաւատորմին վերջին մնացածներուն վրայ վարագոյր մը է կը բացուի Ճարոնական նաւատորմին առջեւ, որ արձակ համարձակ պիտի վարէ իր տիրապետութիւնը Դեղին Ցեղին ծովերուն վրայ։

Եթէ Ռուսք կ'ուզեն տակաւին շարունակել Պատերազմը, պիտի պարտաւորուին նոր գործի սկսիլ։ Կացութիւնը բոլորովին փոխուած է։ Բորթ Արթուրի անկումը հաստատեցաւ կամարջ մը է Ծ. Արեւելքին մինչեւ Նեւայի ափերը երկարած։ Ռուսք պիտի օյտուին ասկէց։ Մարդ չի գիտեր, և եթէ հին երեւոյթներէն դատենք պէտք է ըսել թէ պիտի չօյտուին։

Ռուսք պիտի շարունակեն կռիւը, սնապատոն և չեղոք կարծիքը ա՛յս միայն կրնայ ըլլալ, անո՛ր համար որ Ռուսք 203 Մէթր Բլուրին գրաւումէն ի վեր արդէն կը գուշակ՛ին որ Բորթ Արթուրէն ա՛լ խեր չկայ իրենց համար, մանաւանդ իրենց նաւատորմին քայքայումէն ետքը։

Առ առաւելն մինչեւ Ցունուարի վերջ ալ ընդդիմութիւն կը յուսացուէր։ Բայց չեղաւ։ Եւրոպական Նոր տարիին արշալոյսը Բորթ Արթուրի գործը լմնցած տեսաւ, Նոր Տոմարին 1905 տարին Ծ. Արեւելեան երկիրքին մշուշին ու ձիւնոտ հորիզոնին մէջէն աղօտ ճառագայթներ արձակեց դատապարտուած հիւանդ հոգեվարք բերդաքաղաքին վերջին լուսնին վրայ։ Եթէ Ռուսք չարունակեն Պատերազմը, և Ծ. Արեւելքի մէջ ուզեն անպատճառ վերահաստատել իրենց երբեմնի տիրակալութիւնը, պիտի պարտաւորուին ամէն բան նոր ի նորոյ փորձել, բայց ո՛չ թէ Զինցի այլ Ճարոնցի ոչխոյժ, կայտառ հակառակորդին դէմ։ Բոլոր մինչեւ հիմակուան երեւոյթները ցոյց կուտան թէ այս անել կացութենէն ելնելը հրաշքի կը կարօտի։ Պուտտաները ա՛յնքան խոժոռ կը նային, և Ճարոնի ծովերուն հսկող դիքը ա՛նքան պատած է իր յօնքերը որ արդարեւ անակնկալ զօրութիւն մը միայն կրնայ հին կշիռքը վերանորոգել Ծ. Արեւելքի մէջ։

Դիտելի է որ գոնէ վերջին երկու ամիսներուն մէջտեղին ո՛չ մէկ զինուորական քննադատ կարծիք յայտնեց թէ բերդաքաղաքը անառիկ է, ամէն ոք կը գուշակէր տխուր վախճանը, օրէ օր աւելի հաստատուն փաստերով։

Բորթ Արթուրի անկումէն և անոր համաչարիկ ազդեցութեան քով ա՛լ ինչ արժէք կրնայ ունենալ Հրլի Միջադէպն յանձնաժողովին գործը։

Հիմակ այլ եւս աչքերնիս չորս բացած, նայինք դէպի հիւսիս, Մանչուրիա, Բուրօքաթքինի և Օհամայի Բանակներուն կողմը։ Տեսնե՛նք ի մօտոյ ինչ վերջաւորութիւն պիտի ունենայ գործը հոն ալ։ Բայց Նոկիին փոքր զօրքերը Օհաման հնճուեցուցին անչուշտ։

Ինչպէս ընթերցողները պիտի տեսնեն Հեռագիրներու բաժնին մէջ, Միքատոյին զինուորական ամէն պատիւներ, իր հայրենիքին նկատմամբ ցոյց տուած անձնուիրութեան համար։ Զօր. Նոկիի մէկ տեղեկագիրը կ'ըսէ. — Թշնամին պարպեց Փիքվանչանի արեւելեան բերդերը և օրը հանեց զանոնք։ Ճարոնցիք գրաւեցին զանոնք ամբողջութեամբ։ Թշնամին օրը հանեց նաև ներքին և արտաքին նաւահանգստին մէջ գտնուող մարտանաւերը։ Ճարոնցիք այս առտուընէ սկսեալ դադրեցուցին իրենց գործող թիւնները, սպասելով անձնատուութեան բանակցութեանց ելքին։

ԼՈՆՏՈՆ. — Զիֆուէ «Մէնդրել Նիւզ»ի ուղղուած հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Ճարոնցիք օդը հանեցին Իշանի բերդին ամբարտակները և Դեկտ. 31ի գիշերը գրոհ տուին Նախ գործածեցին ականներ, որոնք վնասեցին բերդին արտաքին պատէններուն, բայց առանց կայուեր վնասներ պատճառելու Ռուսերուն։ Ցարձակողները հասան մինչեւ նոյն ինքն բերդը զոր գրաւելին ժամը ութին։ Բլուրին հակառակ կողմը, բերդին վերջին ամրոցներուն մէջ ապաստանած Ռուսերը, պահեստներուն յարձակումներով, յաջողեցան ետ մղել յարձակողները և իրենց գրաւած դիրքերէն վանել զանոնք խորտրնկէցներով։ Ցնվ. 1, արշալոյսին ճակատամարտը կը շարունակուէր։ Ճարոնցի տեղական Մատամիքաղաքն որ յարձակման կը հրամայէր, սուրնի հարուածով մը պատնուեցաւ բերդին վրայ։ Ճարոնական ռմբակոծութիւնը բերդաքաղաքին մեծ բերդերուն մնայուն գօտիին բովանդակ հիւսիսային ճակատը կը ծեծէ այժմ։

—Ուէյհայուէյէ Տալրիկ Գործակալութեան ուղղուած հեռագիր մը հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտայ.— «Արեւելեան Ռիքուանչանի և հիւսիսային Ռիքուանչանի բերդերուն պահապան զօրքերը դէպի դուրս չատ չուռն յարձակում մը ըրին և յանկարծակի բերին Ճարոնցիներն այն պաշտպանողական պատնէշներուն մէջ զորս կը բարձրացնէին Վիշապ լերան մարտկոցներուն դէմ ընդհանուր յարձակման սիլոցին իրենց գրաւած դիրքերուն վրայ։ Ճարոնցիք թաւալգոլոր ետ մղուեցան բլուրին հակառակ կողմը, և պաշարման երեք թնդանօթներ զոր կը ջանային գետեղել Սունկչուշանի բլուրին վրայ, գամուեցան Ռուսերուն կողմէ։ Ցետոյ Ռուսերը պարտաւորուեցան ետ քաշուիլ ճարոնական թնդանօթներու մահաստիւռ կրակին առջեւ։ Սիեւնոյն ատեն Ճարոնցիները փոխադարձ յարձակում մը ըրին Ռուսաց կողմն դէմ, և գուսարտակ մը մղեցին մինչեւ Լուսկհոյի հովիտը ուր 120 հոգի սպաննուցան։ Ճարոնցիք օգնութիւն ստանալով, նորէն յարձակեցան Բիքվանի բերդերուն վրայ, և յաջողեցան գրաւել հորի զառիվայրին կատարները, քանդեցին բոլոր հանդիպակաց խրամները և Ռուսերը ետ մղելով՝ քաշեցին մինչեւ եռեւի խրամներուն մէջ։

ԼՈՆՏՈՆ.— Ռիթէր կը ծանուցանէ թէ զօր. Սպէօսէլ նամակ մը ղրկելով զօր. Նոկիի, խնդրած է բանակցութեան մտնել Բորթ Արթուրի անձնատուութեան պայմանները որոշելու համար։

ՎԻԵՆՆԱ.— Զօր. Սպէօսէլ, զօր. Նոկիի ուղղած իր նամակին մէջ, ի մէջ այլոց կ'ըսէ. «Այլ եւս դիմադրութիւնը անօգուտ է մեզ համար։» Զօր. Նոկի իրողութիւնը հեռագրած ըլլալով Միքատոյին, Ն. Վեհափառութիւնը իր հեռագրական պատասխանին մէջ ջերմապէս դրուատած է զօր. Սպէօսէլի զինուորական արժանիքը և հրաման ըրած է զինուորական ամէն պատիւներ ընծայել զօր. Սպէօսէլի և պահակազօրքերուն։ Այս հեռագրին վրայ, երկու կողմերու սպայակոյտերուն պետերը կէս օրին տեսակցութիւն մը ունեցան։ Ճարոնի պատուիրակ զօր. Եիլիի լիազօր իշխանութիւն տրուած է բանակցութեան համար։ Անձնատուութեան պայմաններուն վրայ խորհրդակցելու համար երկու կողմերու պատուիրակներէն կազմուած յանձնաժողովը անմիջապէս բանակցութեան ձեռնարկած և իսկոյն վերջ տրուած է թշնամական գործողութեանց։

—Կը ծանուցուի թէ Ճարոնցի պատուիրակները ընդուներ են ռուս պատուիրակներուն առաջարկած անձնատուութեան պայմանները։

ԼՈՆՏՈՆ.—Ճարոնցիք նորէն կարգ մը ամրոցներ գրաւած են, ի մէջ այլոց Զանկ-Լուանկ Շանի ամրոցը և Շանկ-Եանկ-Դօնի բերդին հարաւային բլուրները։

ՎԻԵՆՆԱ.— Ճարոնցիք Վանկ-Դայ բերդն ալ գրաւած են։ (Իշիչանի եւ քաղաքին միջեւ։)

ԼՈՆՏՈՆ.—Թօքիոյէ Ռիւդերի հեռագիր մը կը ծանուցանէ թէ Ճարոնցիք գրաւեցին Բալունկչանի բերդերը եւ չորկայ միւս ամրոցները։ Ճարոնցիք Սագուշանկ գիւղը ռմբակոծելէ վերջ, յարձակում մը ըրին։ Ճակատամարտը քանի մը ժամ տեւեց, եւ հակառակ Ռուսերուն դիւցազնական դիմադրութեան, Ճարոնցիք գրաւեցին նոյն գիւղը։ Այս գիւղին գրաւումն այլ եւս անկարելի դարձուց Ռուսերուն դիմադրութիւնը եւ Բորթ Արթուրը անձնատուութեան ստիպեց։

ԼՈՆՏՈՆ.—Ճարոնական դեսպանատունը պաշտօնապէս կը ծանուցանէ թէ Միքատոյն ընդունեց Զօր. Սդէօսէլի առաջարկը որ է բանակցութեան մտնել բերդաքաղաքին անձնատուութեան պայմաններն որոշելու համար։

ԹՈՒՐԻՈ.— Մոլակալ Թոկո հրաման ըրաւ որ Բորթ Արթուրի առջեւ ծովային պաշարումը աւելի սեղմեն։ Բայց Տալնի այլ ևս գաշարուած չէ վասն զի հաւանաբար Ճարոնցիք գիտաւորութիւն ունին այդ նաւահանգիստը բանալու օտար նաւարկութեան առջեւ։

ԼՈՆՏՈՆ.—Բորթ-Արթուր գտնուող վերջին թորփիլահալածները փախուստ մը փորձեցին զանազան ուղղութեամբ։ Անոնցմէ մին Զիֆու հասաւ։ Նաւաղները չափազանց ընկճուած են։

ՋԻՖՈՒ.—Բիւդէր կը ծանուցանէ թէ Զիֆու ապաստանած թորփիլահալածները զինաթափ եղան։ Նաւահանգիստի մեկնեցան զիրենք հալածող ճարոնական թորփիլահալածները։

ԲԵՌԼԻՆԻ.— Մուգտէնէ կը հեռագրուի «Պիրշիվիա Վէտէմոսդի»ի Ցնվ. 1 թուով.— «Այսօր, առտուընէ սաստիկ թնդանօթաձգութիւն մը սկսաւ կերրոնի կողմը, որուն յաջորդեց զօրաւոր հրացանաձգութիւնը։ Ուրական ծագեցաւ, եւ ձիւնի փոթորիկ հանեց որ ծածկեց ամէն բան։ Ճարոնցիք չյաջողեցան մեր կ'ղրոնը կորել, եւ սեռ կորուստներով ստիպուեցան ետ քաշուիլ»։

ՀՈԳԵՎԱՐՔԻ ՕՐԵՐ

"ՈՂՋՈՅՆ ՁԵԶ ՁԱՒԱԿՆԵՐՍ,,

Բորթ-Արթուր առնուեցաւ։ Ծ. Արեւելքի մէջ ռուս դիրակչռութիւնը ջախջախիչ հարուածը ընդունեց եւ աներկրորդական դիւցազնը՝ Սպէօսէլ իր գլուխը ծռեց ճակատագրին առջեւ։ Զիմա որ բանակցութիւնները կը կատարուին հոն, հեռաւոր Արեւելքի մէջ, անդաժ մը եւս դառն ամէնութիւնը ը կ'ստանայ այն ճգնաժամը որ ի մէջ տարածեցաւ ռուս զօրավարները և պահակազօրքը, լեկո ած յաղթվրէպ և տարապարդ։ Պաշարման ճարոնական բանակին մօտ օտար թղթակից մը այս աղեւտալի վախճանի մասին ներ և յուզիչ մանրամասնութիւններ կը յայտնէ։ Զօր. Նոկի նկատելով որ ճակատային յարձակումները այնքան մեծակորուստ եւ արիւնահեղ կ'ըլլան Ճարոնցիներուն համար, մէկ կողմ թողուց այդ ռազմավարութիւնը եւ սկսաւ մեթոդիկ աշխատութեամբ մօտենալ բերդերուն։ Վեց շաբաթ ամբողջ, Ճարոն բանակին ճակատագրին ու կեդրոնը աշխատեցան ստորերկրեայ խոռոչներ պեղել դէպի հիւսիսային Փիքուան, մինչ այ թեւը, արեւմտեան կողմը կը գրաւէր 200 մէթր բլուրը, որ կ'ուզեր ռուս մարտաներուն ճակատագիրը եւ դիմական բանալին եղաւ հոգ բերդաքաղաքին ամրութեանց մէկիկ մէկիկ, օր ըստ օրէ անկումին։

Բառասուն մէթր երկայնութեամբ փորուած երկու խոռոչներուն մէջէն հիւսիսային Փիքուանչանի տակ վեց ականներ դրուեցան 6 թոնս պայթուցիկ նիւթերով լեցուն։ Դեկտ. 18ին, կէս օրէ ետք ժամը 2ին, ականները պայթեցան, ինչպէս գրեցինք, քանդ ու աւեր ընելով բերդը։ Ռուսք յարձակեցան եւ Ջարդը սարսափելի եղաւ։ Ահա կէս գիշերին արդէն ռուսք դուրս քշուած էին։ Հետեւեալ օրը Ճարոնցիք Փիքվանէն սկսան ռմբահարել Էրլունկչանը, բուռն կրակին տակ ռուսք պարպեցին իրենց առաջացած դիրքերը, բայց երբ Ճարոնցիք Էրլունկչանի վրայ բարձրացաւ, զայն գրաւելու, իրենց կարգին մաքրուեցան, ալուլեցան ռուս հրետանիէն։

Ռուս թղթակից մը հետեւեալ կերպով կը տեղեկագրէ բերդաքաղաքին հոգեվարքի օրերը։

21 Դեկտեմբեր.— Այս առտու յանկարծ կրակի սկսան իրենց պաշարման բոլոր թնդանօթներով, հողային պաշտպանութեան գիծերուն դէմ։ Նախապատրաստեր ա՛ս չորրորդ ընդհ. յարձակման։ Իրիկուան իշնելուն հետ սկսաւ ռմբակոծութիւնը, բայց աւելի սաստիկ կատաղութեամբ, քաղաքն, եւ նաւարանիներուն դէմ։

22 Դեկտ.—Մութն ու լուսուն հրետանիի կրակը կրկնապատկուեցաւ, մինչեւ ժամը 11 տկարանալով և կէս օրէն ժամ մը ետք դարձեալ սկսելով սաստկութիւնը։ Արդէն, կէս օրուան մօտ, ամէն դիտարաններէ տեղեկագիրներ հասան, ծանուցանող թէ թշնամի զօրքեր մտած են Բարձր Լեռան, Սաքարնայակի եւ Երեք Գլուխ լեռներուն կիրճերուն եւ մինչեւ Բալունկչանի հովիտին ճամբաներուն մէջ։ Ճարոնցիք ձեռնարկեցին պահեստի զօրքեր բերել Բէրեբէլիանի լերան դէմ յարձակելու համար։ Ամրութեան հրամատար Զօր. Սմիրնով այն ատեն հրամայեց կողմնակի մարտկոցներուն կրակել։ Իրենց հրաձակութիւնը չատ արդիւնաւոր եղաւ։ Աւելի ուժ տուին կրակին, որոնք այս անգամ կ'ուղղուէին մեր (ռուս) մարտկոցներուն դէմ։ Եւ ահա սկսաւ պայքարը երկու ճակատներուն վրայ։ Ամրութեանց ռմբակոծութիւնը տակաւ աւելի յահռռած, չարունակական, սիսթեմիք և կատաղի դարձաւ։ Ռումբերուն անձրեւը, նռնառումբերը եւ գուդերը կարկուտի պէս կը մարակէին մեր բերդերը, ա՛ր՝ գներն ու մարտկոցները։ Մեր որսորդ զօրքերը այն ատեն ապատան փնտռեցին խրամներուն մէջ։ Բայց մեր խոյր թնդանօթներուն կրակն ալ նուազ սպանիչ եւ կանոնաւոր չէր։ Մեր հրետանիքները օգտուելով ամենափոքր խայտութենէ մը, առապակական պաղարիւնով մը կը խոցոտէին թշնամին ռումբերով։

23 եւ 24 Դեկտ.—Կացութիւնը բոլոր չփոխուեցաւ։ Ծարեկն իրան հրետանիի մենաշարը չար մնակուցաւ որուն պաշտպանութեան տակ մեր զօրքերը՛ը կեդրոնանալի։ Եւ զիներուն պահուն թշնամին կը ռմբակոծէր քաղաքն ու նաւահանգիստը այնքան կատաղութեամբ որ ինքզինքնիս ճշմարիտ դժոխքի մը մէջ կը կարծէինք։ Տասնրմէկ մահնապահ ռուս երը ցրեխ ցրեխ կընէին նոյնիսկ առաղով լեցուն պատնէշներն և ամէնն տուին չնչերը Ճարոնցիք այսպէսով կը պատրաստէին ընդհանուր յարձակման մը նախաշաւիղը։

25 Դեկտ.— Ա. օր, գիշերն ամբողջ կ'ստպասէինք Ճարոնցիներու վճռական գործողութեան։ Պահակազօրաց մէջ, ամէն անոնք որ կարողութիւն ունէին ոտքի վրայ կենալու իրենց չնչերը ձեռք առած կեցած էին Զօր. Սմիրնով պաշտպանութեան գիծին կրակին տակէն վազելով՝ը բարեր էր մեր դիւցազն բը։

—«Ողջո՛յն ձեզ զաւակնե՛րս ողջոյն ձեզ բարեկամներս։ Չնորհիս Աստուծոյ արդէն ետ մղեցինք երեք յարձակում։ անշուշտ ետ պիտի մղենք նաեւ չորրորդը Պիտի ուրախանանք Ջարը»։

Եւ ռումբերու պատիւնին թռուցիկին մէջ ի պատասխան այս արտասուալիր ողջոյնին չանաչուն «հուրրա» մը պայթեցաւ։ Զինուորները մինչեւ վերջը պահեցին իրենց վստահութիւնը զօր. Սմիրնովի հանդէպ զոր կը սիրէին եւ կը հաւատային թէ Աստուած պէտք կը պաշտպանէր։

Այս դիշերն ալ անցաւ յարձակման սպասումներու մէջ։ Վերջապէս, իրիկուան հետ հրետանիին կրակը սաստիկի անլսելի կատաղութեամբ ծայր տուաւ։ Բոլոր լեռները հուր ու բոց կը ժայթքէին եւ ճարոնական խիտ գունդեր գրոհ տուին, այնքա՛ն մահատեսց եւ կոյր յարձակում մը որու նմանը ամբողջ պատերազմի մէջ ոչին չէր տեսած ռուս պահակազօրքը։

Ռուս թղթակցին յայտնած վախերն ու ռուսաց անձկալիր սպասումը իր վերջը գտաւ ահա։ Բորթ Արթուր, այլ եւս ընկճուած եւ տկարացած իր կ'պարարութեան զէնքերը դ աւ Դեղին Ցեղին ոտքերուն տակ։

ՀԱՇՏՈՒԹԻ՛Ն ԹԷ ՊԱՏԵՐԱԶՄ

Աճնձաստութեանց մէկ օր առաջ գրուած

Թէ՛ Ռուսիա և թէ Ճարոն անհրաժեշտ պէտք ունին Հաշտութեան։ Ռուսիոյ մէջ երկրագործական և անտեսական կացութիւնը յայտնի է ամէնքն, ինչպէս ըսինք յաճախ։ Ելմտական վիճակը անկայուն է, և մինչեւ հիմակուան իր բոլոր զոհողութիւններուն հ՛ւկառակ Ռուսիա հաղ յաղթեցաւ Ճարոնցիներուն յաղթապանծ յարձակումները փոքր ինչ կասեցնել։ Ճարոն ալ ճարտարարուեստական եւ երկրագործական տեսակէտով խիստ վնասուած է, և մինչեւ այս ժամս դեռ ի վիճակի չէ եղած վճռական արդիւնքի մը յանգիլ։ Բորթ Արթուր դեռ առնուած չէ, և Մանչուրիոյ գլխաւոր քաղաքին՝ Մուքտէնի վրայ դեռ կը ծածանի ռուս-կան դրօշը։ Բայց մինչեւ որ այս երկու վճռական համարուած արդիւնքներէն մին կամ միւսը տեղի չունենայ (Ահա մին տեղի ունեցաւ արդէն. Ծ. ԽՄԲ.), պատերազմիկ կողմերէն ո՛չ մին պիտի ուզէ Հաշտութեան ձեռք կարկառել։ սակայն երկուքին ալ չահերը կը պահանջեն կարելի եղածին չափ չուտ մղել վճռական ճակատամարտը։ Գերլիի Զինուորական չարքմարերին վերջին թիւը կը յայտարարէ թէ 1904 տարուոյն վերջը ռուսական զօրութիւնը Մանչուրիոյ մէջ 412,050 հոգի պիտի ըլլայ 1232 թնդանօթներով, իսկ Օեամային զօրութիւնը պիտի ըլլայ 262,400 հոգի 1780 թնդանօթներով։ (Արդ՝ Գերլիոյ պաշտօնարերթը հիմա նոր հաշիւ մը ընելու պիտի պարտաւորի Բորթ Արթուրի անկումէն վերջ, որուն համեմատ մէկէն ի մէկ Օեամային բանակը պիտի զօրանայ Նոկիի 50,000 զինուորներովը, և Թոքիոյի մէջ պատրաստ գտնուող Ճարոնցի զինուորներն ալ անարգել պիտի փոխադրուին Մանչուրիա, քանի որ ազատ համարձակ ծովուն տէր են հիմա Ճարոնցիք, և ասով ահա Թուական առաւելութիւնը

պիտի անցնի զարձեալ Ճարոնցիներուն։ Պատերազմին ռուսական քարտը այսպէս կ'ուզէ, ճար չկայ։ Մ. Սրեւելքի մէջ Ճարոնցիք միշտ գերակշռութիւն պիտի ունենան ամէն ճակատամարտի առթիւ, ինչպէս ցարդ ունեցան։ (Մ. ԽՄԲ.)։

Հետեւաբար, Նոր Տարին առաջին ամիսները պայծառ լոյս մը պիտի սփռեն նաեւ Մանչուրիոյ ռազմավայրին վրայ, և այն ատեն վերջ պիտի գտնէ անշուշտ այս անհա՛ սար և բազմակրուստ պատերազմը։

Նայէ Ֆրայէ Բրեսէ

ՃԱՐՈՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՊԱԼԹԻԿԵԱՆ ՆԱՒԱՏՈՐՄԻՆ ԴԻՄ

Թոկիոյ և Քամիմուրայի առաջարկութեամբ, Ճարոնական կառավարութիւնը ընդունեց ծրագիր մը, որուն համեմատ Ճարոնական նաւատորմիղը պիտի աշխատի նախ ընկճել կամ կոտրել ռուս նաւարանին ածխաբարձ փոխադրանաւերը, առանց որոնց ռուսական մարտանաւերը չատ դէշ կացութեան մը պիտի մատնուին։ Լոնտոնի և Պերլինի մէջ այս ծրագիրը մեծ հետաքրքրութիւն առաջ բերած է, որովհետեւ այդ փոխադրանաւերը մեծ մասամբ անգլիական և գերմանական են։ Ճարոնի կառավարութիւնը չընդունիր որ այդ փոխադրանաւերը իր

Առեւտրական Կեանքը

Լոյսի ցանցանքը

Տնտեսական սխալներ

Մեր նախորդ յօդուածով պատմական տեսութիւն մը բրած էինք Ֆրանսայի ԺԸ. դարու սկիզբի տնտեսական կացութեան վրայ, Անգլիացիի մը հոն հիմնած գրամատան ու գաղթական ընկերութեան գործոց վրայ։ Ակնարկ մը ձգած էինք առեւտրական չորս տարուան կարճ՝ այլ խիստ գործօն ու արկածալից շրջանի մը և անոր աղետալի վախճանին վրայ, և վերջացուցած էինք հարցում մը ընելով թէ ինչ էր Լոյի յանցանքը, որ օտարութեան մէջ անսթի ու թշուառ մեռնելու դատապարտուեցաւ։

Անշուշտ շատ բնական կը գտնեն ոմանք դժբախտ վիճակ մը այդքան յիմար գործերուն, անմիտ շահադիտութեանց հեղինակի մը համար, որոյ մէթոտով միլիոնաւոր ֆրանքի խնայողութիւններ սպառեցան, ու բազմաթիւ ընտանիքներ փճացան, սնանկացան։ Սակայն արդար ըլլալու համար հարկ է անաչառութեամբ դատել Լոյի գործերէ, զանոնք քննել իր պատճառներով ու հետեւութիւններով, մանաւանդ անոնց առթած վնասներուն և իր գործին բարիներուն մէկ զուգակշիռը ընել։ որովհետեւ այդ բարիքներուն շնորհիւ առեւտրական գործունէութեան արդիւնաւոր դարաշրջան մը բացուեցաւ Ֆրանսայի համար։

Երբ հիմնուած չէր դեռ Լոյի գրամատունը, վարկ և վստահութիւն գոյութիւն չունէին Ֆրանսայի մէջ։ Փոքր խնայողութիւններ անհատներու քով ապարդիւն կը մնային։ Դրամական հրապարակին վրայ վաճառականները կը տիրէին և առ ի չգոյէ դրամագլուխի, ճարտարային ու առեւտրական չատ ձեռնարկներ անտես եղած էին։ Լո վարկի մեծ հաստատութիւն մը՝ Դրամատունը՝ հիմնելով, ժողովուրդին ցոյց տուաւ վարկին ընձեռած բարիքները։ Թաժներ, դրամատոմսեր շրջաբերութեան հանելով հաւաքեց անհատական փոքր դրամագլուխներ և ասոնցմով կազմեց հակայ դրամագլուխ մը, որ երկրին տնտեսական զարգացման էն մեծ ազդակը եղաւ։ Դրամագլուխը ընկերացուց աշխատութեան։ Իրենց տրամադրութեան տակ առաւ դրամ գտան անոնք որ օգտակար ու յաջող գործերու ծրագիրներ ունէին։ Առեւտրական թուղթեր չափաւոր տոկոսով զեղչելով, իջեցուց տոկոսին ընդհանուր սակը։ Դրամատոմսեր շրջաբերութեան հանելով՝ ցոյց տուաւ թէ թուղթը մեռաղ դրամին պաշտօնը կը վարէ և ուրիշ չատ մը առաւելութիւններ ունի — պայմանաւ որ՝ իրական արժէքով կամ ս և է հարատութեամբ մը երաշխաւորեալ ըլլայ։ Գաղթավայրերու հետ գործելու համար բամենաւոր ընկերութիւններ կազմելով՝ տուեր. ընկերակցութեան ոգիով գործելու գաղափարը տարածեց առեւտրականներու մէջ։ Վերջապէս իր կիրարկած մեթոտին շնորհիւ, գործունէութեան նոր ասպարէզ մը բացուեցաւ Ֆրանսայի մէջ։ Երկրագործութիւնն ու ճարտարութիւնը ծաղկեցան, ներքին ու արտաքին վաճառականութիւնը յառաջդիմեցին։

Տնտեսական այս մեծ բարւոքումին հեղինակը հնմարտապէս բարերար տանուն մը պիտի արժանանար եթէ անփորձութեամբ չգործէր տնտեսական սխալ մը, զոր այնքան անխղճօրէն չհամգործեցին սակարանի մակաբոյծներն ու երկրին մեծ վնասներ պատճառեցին։ Լո ո՛ և է անձնական շահ մը չունէր այս վնասներէն, միայն սխալ սկզբունքով մը կը գործէր և այդ էր իր յանցանքը։ Լո կը կարծէր թէ վարկը նոր դրամագլուխներ կ'ստեղծէ և այս հիման վրայ գործելով, մանաւանդ իր գործառնութիւններն արագ արագ ընդլայնելով, չարաչար սխալեցաւ։ Սկզբնական յաջողութենէ մը չլացած, ձեռնարկեց հակայ գործերու, որք մեծ դրամագլուխներու կը կարօտին։ Վարկի թուղթեր շրջաբերութեան հանելով կը կարծէր թէ հարկ եղած դրամագլուխը հայթայթելու միջոցը գտած էր ու այս համոզմամբ տասը միլիառ ֆր.ի թուղթ շրջաբերութեան հանեց՝ մինչ բովանդակ Ֆրանսայի մէջ մէկ միլիառ ֆրանքէ աւելի մետաղ դրամ չկար։ Լո չէր գիտեր թէ վարկը դրամագլուխ չտեղծեր, այլ գոյացուած դրամագլուխը կը փոխադրէ միայն։ Այս ագիտութիւնն էր իր յանցանքը և այնքան կորստեան պատճառը։

Քէնքարնու փողոցին շահադիտութիւնները ընդհանուր տարսի մը պատճառեցին, Ֆրանս. կառավարութեան վրայ տարեկան 13 միլիոն ֆր.ի տոկոս — պարտք մը բերացուցին, տակոյն խոր հետք մը չունեցան։ Քիչ ժամանակուան մէջ՝ շնորհիւ երկրին տնտեսական զարգացման, առանց դժուարութեան և անզգալապէս դրամագլուխներ կազմուեցան, վարկ և վստահութիւն վերահաստատուեցան ու պարտքերը վճարուեցան, մանաւանդ այն խիստ գործերը փորձառական դաս մը եղան այլոց։ Ցաջորդները զգացին թէ Լոյի ձեռքը բարոյական խիստ հանճարեղ մեքենայ մը կար, զոր անիկա չկրցաւ գործածել։ Փորձառեան թէ դրամատուն մը մնայն վաճառականութեան պէտքերուն համար հիմնելով հաստատութիւն մըն է և պարտաւոր է օգնել առեւտրականին ու անոր գործառնութիւնները դիւրացնել։ Երբ դրամատուն մը չահադիտական խազերու կը ձեռնարկէ, ս և է ազդեցութեան գործիք կ'ըլլայ, այն ատեն երկրին ճարտարութեան ու վաճառականութեան յառաջդիմութեան արգելք մը, ընկերութեան վտանգ մը կ'ըլլայ։ Դրամատան վարիչները ըմբռնեցին թէ իրենց շրջաբերութեան հանած դրամատոմսերը դրոշմեալ դրամ կը ներկայացնեն, նոր դրամագլուխ չեն կրնար կազմուիլ անոնցմով, որոնց նպատակն է միայն հատարակութեան օգտին համար փոխանակութեան դիւրութիւն մը, և ա՛յն ատեն կրնան օգտակար ըլլալ երբ հաստատուն երաշխաւորութեամբ ու սահմանաւոր քանակութեամբ շրջաբերին։

Այժմ գրէթէ ամէն երկրի մէջ դրամատոմսեր օրէնսդիրներով շրջաբերութեան կ'ելնեն։ Առանձնաշնորհեալ դրամատուններ միայն՝ լուրջ երաշխաւորութեամբ ու որոշեալ քանակով դրամատոմս կը հանեն։ Աշխարհի ամէնէն մեծ դրամատունը, Անգլիոյ Պանքան, 16,800,000 անգլ. ոսկիի դրամատոմս շրջաբերութեան հանելու արտօնութիւն ունի, որոնց փոխարէնը երաշխաւորած է պետական արժէթուղթերով։ Ասկէ աւելի եթէ մէկ ոսկւոյ դրամատոմս իսկ շրջաբերութեան հանէ, պարտաւոր է փոխարէնը ոսկեդրամ ունենալ իր դրամարկղին մէջ։ Գերմանական Պանքան պարտաւոր է իր շրջաբերութեան հանած դրամատոմսերու գումարին $^1/_{3}$ը առեւտրական առաջնակարգ թուղթեր, նոյնպէս Օտմ. Պանքան՝ $^1/_{3}$ համամասութեամբ պահեստի ոսկեդրամ ունենալ։

Վերջին երկու դարերու Առեւտրական պատմութիւնը կը հաստատէ թէ դրամատուններ երբ չեղած են գործառնութեան օրինաւոր շաւղէն, ու իրենց կարողութենէն վեր գործերու ձեռնարկելով, հարկ եղած դրամագլուխը առանց փոխարէնի մեծաքանակ դրամատոմսեր ու վարկի թուղթեր շրջաբերութեան հանելով հայթայթել փորձած են. գրէթէ ամէնքն ալ կործանած են՝ մեծամեծ վնասներ պատճառելով հանրութեան։ 1763, 1797, 1814, 1831, 1838, 1844, 1847, 1857, 1869ի տնտեսական տագնապները միանգամ ընդ միշտ կ'ապացուցանեն թէ վարկը նոր դրամագլուխ չտեղծեր, այլ միմիայն դրամագլուխները կը փոխադրէ։

Մեր օրերուն պատահած տնտեսութիւններուն մեծ մասը միթէ առեւտրականներու տնտեսական սոյն եզմարտութիւնը անդիտանալուն հետեւանքը չէ՞։ Շատեր՝ նախնական յաջողութենէ մը թելադրուած՝ ձեռնարկած չեն իրենց կարողութենէն վեր գործերու, շահադիտութեան, ապաւինելով ուրիշին դրամագլուխին, վարկին, որուն մէջ ապա ստիպուած են զեղծում գործել առանց փոխարէնի առեւտրական թուղթեր հրապարակ հանելով, ու գտնուած են այնպիսի վիճակի մը մէջ, ուր գործի ամենափոքր ձախողութիւն մը բաւական եղած է զանոնք տապալելու։

Առեւտրականներ շատ մը պարտականութիւններ ունին, զոր կրնան ուսանիլ կա՛մ անձնական փորձառութեամբ՝ որ ազդու է այլ շատ դառն, կա՛մ այլոց օրինակաւ՝ որ հեշտ է, միանգամայն խնայեմ։ Առեւտրական պարտականութեանց մէջ առաջին տեղը կը գրաւեն վարկի պարտականութիւնները որոնց թերացումը անկնելի հետեւեր կը թողու։ Սրանի թէ այն սկսնակ առեւտրականները, որոնք ստիպուած են վարկով գործել, օգտուին այլոց օրինակէն։ Տեսնելով վարկի զեղծումով կործանողները, յիշեն թէ ուրիշներ անձնական շահերուն համար կամ կուրորէն շատ անգամ կրնան բանալ իրենց կարողութեան վեր վարկեր, զորս չեն կրնար օգտակար գործերու յատկացնել և որք իրենց կործանման պատճառ կ'ըլլան։ Քանի քանի՛ առեւտրականներ, «մեծ վարկ ունիմ, ինչո՞ւ չչահագործեմ, ինչո՞ւ մեծ դրամագլուխ մը չը չինեմ» ըսելով գործերու ձեռնարկած ու չարաչար վնասած են։ Լոյի սխալը կրնայ անոնց փորձառական դաս մը ըլլալ թէ վարկը դրամագլուխ չտեղծեր, այլ դրամագլուխները կը փոխադրէ, թէ վարկը անողդակի կրնայ դրամագլուխ կազմել, պայմանաւ որ ապահով ու արդիւնաւոր գործերու յատկայուի։

ՎԱՀՐԱՄ

ԳՈՑՆԵՐ

ՋԵՐՄԱԿ

[ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆ]

1. Կիր.— 2. Կաւիճ 3.—Գաճ, 4.— Կաթնակաւ, 5.— Մանրահող (baryte) 6.— Սպիտակադեղ (իւսթիւպէնճ) 7.— Զինկոյի ճերմակ

ԱՌԵՒՏՐ. ԵՒ ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ՄԱՆՕԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.—Նկարչութեան համար չատ մը ճերմակ նիւթեր կը գործածուին։

Կիրը կ'օտայուի ընթիր տեսակ կրահաղը սաստիկ տաքցնելով։ Նախ ջուր կը լեցնեն վրան, և յետոյ կ'սպասեն որ տաքնայ և ինքնիրեն փոշի վերածուի։ Մարած կիրի փոշին յետոյ կը թրջուի ջուրի մէջ։ Այս կերպով առաջ կուգայ կրաջուրը որ պատերու համար կը գործածուի։

2.— Հին ատենէ ի վեր և ամէն երկրի մէջ կաւիճը գործածուած է իբրեւ ճերմակ գոյն։ Ջուրի մէջ կը թրջուին և յետոյ մաղէ կ'անցընեն կարծր ցամաւուած մասերը զատելու համար։ Կաւիճը երբեմն, ինչ ինչ գործածութեանց համար, կը մաքրուի փոշիացումով։ Ջուրին մէջ կը թրջուի և հոն կը ձգուի քանի մը վայրկեան։ Աւազը և ուրիշ անմաքրութիւններ ջուրին տակը կ'իջնեն։ Ցետոյ կը զտուի կամ՝ ներքնի կամ՝ վերնի հեղուկը որմէ առաջ կուգայ զուտ, անարատ կաւիճը, որ պատրաստելու համար կրնար 60 տարու եղած ըլլալ։ Մրկանասակ էր և գարշելիօրէն գէր։ Ժանտասեսիլ դէմքը հեգնող չարութեան տարօրինակ արտայայտութիւն մը ունէր։ Շրթունքին վրայ կը թրթռար անագորոյն ժպիտ մը ուր ալքօլին պատճառած գինովութեան անբանութիւնները կը խառնուէին և պզտիկ, փոս աչքերը, որոնք կասուի աչքերուն գորշութիւնը ունէին, չրջապատուած էին կարմրագոյն չրջանակով մը, որ ակնարկին կուտար վայրի գազանի մը ակնարկին արտայայտութիւնը։ Այս ահռելի կինը տեսնելով, Սբրիզ բնազդաբար նահանջեց և պոռաց, այսպէս յայտնելով սարսափը զոր կ'զգար անկէ։

—Է՛հ, է՛հ, աղւո՛ր աղջիկ, հեգնեց տոկալի պառաւը, վասն զի կին մըն էր, կը վախցնե՞մ ձեզ։ Իրաւ է որ ձեզի պէս սիրուն և ճերմակ չեմ, բայց ես ալ իմ ատենս ունեցած եմ։ Այրի Ֆիրարը, ասկէ քսան տարի առաջ, իր արժանիքը ունէր։

Եւ սկսաւ խնդալ վայրի քրքիջով մը որ բորենիի խանչիւնին կը նմանէր և Սբրիզ, զարհուրելով, ուզեց փախչիլ։

—Օն, աղւո՛ր աղջիկ, ըսաւ իր կարծր ու բիրտ և կարծես կեղեւանքով ծածկուած ձեռքին մէջ բռնելով Սբրիզի ճերմակ ու մանարտիկ ձեռքը, արդեօք Բարիզ դառնալ կ'ուզէք առանց նոյն իսկ արգանակի մէջ ձգուած հաց մը ուտելու և պուտիկ մը գասիոզի խմելու մայր Ֆիրարին առուը...։ Տեսնէք ի՞նչ աղւոր է։

Եւ Սբրիզի ձեռքը կարծես ձեռնամուխի մէջ սեղմելով, սարսեց որ իրեն հետ դէպի տուն գայ։ Սբրիզ կը դողար և արունքներուն դեղեւիլը կը զգար։

—Բօլո՛ր, պարո՛ն Բօլոր, պոռաց խորունկ ասկսումի զգացումով մը երբ Սբր Ուիլեբմի մարդը պարէզին միւս ծայրը հասած էր։ Բայց Բօլոր չլսեց կամ մանաւանդ չլսել ձեւացուց և անյայտ եղաւ պզտիկ դուռնէն զոր վրայէն գոցեց իսկոյն։

—Եկէ՛ք, աղւո՛ր աղջիկ, կը կրկնէր պառաւը, միշտ քաշելով Սբրիզը, հնմարտելի մտաւորական աշխատութիւնները և գործերը պէտք է որ արժէքաւոր, օգտակար, փոխանակելի և մրանգամայն հարատաբեր ըլլան։ Արեւուս գոյութեան պէս ճշմարտութիւններ կան զորս երկար բարակ բացատրութիւններու ենթարկել հարկ չենք դատեր։

Ակներեւ է թէ վատառողջ, սխեղծ և սակաւ արարածի մը աշխատութիւնը առողջ մարդու մը աշխատեանը չափ օգտակար և հատութաբեր չի կրնար ըլլալ, ինչպէս ագէտ, անուս մարդու մը աշխատութիւնը ուսեալի մը, զարգացեալի մը, գիտնականի մը աշխատութեան չափ հարատաբեր և արդիւնաւոր չի կրնար ըլլալ։ Մատուրական բարձր մտակրթի վրայ գտնուող ժողովուրդները, բնութեան լիառատ շնորհները վայելող բայց տգէտ ժողովուրդներէ չատ աւելի հարուստ եղած են։ Ուսուցիչը իր աշակերտներուն միտքն ու հոգին կը կռէ, կը ձեւէ, կը դարբնէ, երկրին օգտակար անհատներ կը նուիրէ, և այսպէս անողդակի կրթութեամբ հարատութեան մը գոյացման սատրը կը հանդիսանայ։ Զէ՞ որ ուսուցչին աշխատութեանը ենթական՝ աշակերտը՝ իր մտային զարգացումովը և ուսումի պաշարովը հարատութեան գոյացման աւելի պիտի ծառայէ քան անուս մէկը։ Բժիշկը կարգ մը դեղեր կը յանձնարարէ հրանդին, որոնցմովն կը վերագանէ իր առողջութիւնը հետեւաբար իր հարատութիւնն ալ, զոր երբեք չի պիտի կրնար ունենալ իր հիւանդութեանը մէջ։

Ուսուցիչը կը դասախօսէ, աշակերտը կ'ունկնդրէ, այսինքն ուսուցիչը կը ծախէ իր գիտելիքը և աշակերտը կը դնէ զայն։ Բժշկին դեղագիրը օգտակար է քանի որ կը վերականգնէ մարդուն առողջութիւնը, բժիշկը սեղի տուած իր թղթի կտորին համար վարձք մը կը պահանջէ, ինչ որ իր արդար իրաւունքն է։ Այս ակնյայտի բացատրութենէն կը հասկցուի որ մտային աշխատութիւններն ալ օգտակար, արժէքաւոր և փոխանակելի են, ուրեմն արհեստ են և սակայն մտային աշխատութեանց համար արհեստ բառին տեղ արուեստ անունը աւելի ճիշտ է։

Տիւնուայեէ կ'ըսէ թէ մտային և ձեռական արհեստներու մէջ սիրող աշխատութիւն մը կայ որ իր արդիւնքը առաջ բերելէ վերջ կ'անհետի. իր արդիւնքը պէտք է փնտռել արտադրութենէն առաջ գալիք օգտին մէջ, այսինքն Տիւնուայեէ աշխատութենէ ծնելիք արդիւնքին մէջ կը գտնէ օգտը, իսկ Ժան Պաթիսթ Սէյ օգտաբար նոյն իսկ աշխատութեան կատարմանը մէջ կ'ըմբռնէ։

Տիւնուայեէի կարծիքով, բժիշկը աշխատութիւն մը կը վարէ դեղագիրը գրելու համար և սակայն այս աշխատութիւնը չէ որ օգտակար է այլ անկէ ծնելիք հետեւանքը, այսինքն հիւանդին առողջանալը, մինչդեռ Ժան Պաթիսթ Սէյ կ'ըսէ թէ դեղագիրը գրուած ատենն իսկ օգտակար է, քանի որ օգտակարութիւնը անոր արարածեալի հետեւութիւնն է։ Մին սկիզբին մէջ կը գտնէ օգուտը, իսկ միւսը արդիւնքին մէջ։ Երկուքն ալ միեւնոյն բաները ըսել ուզած են տարբեր բացատրութիւններով։

ՀՕՏԻՈՆ

ՈՒՍՈՒՑԻՉ ՄԸ

որ լաւ գիտէ Թուրքերէն և Ֆրանսերէն, պատրաստ է պաշտօն ստանձնելու դիւրամատչելի պայմաններով վարժարաններու և տուներու մէջ։ Դասատուները երթալու պատրաստակամութիւն ունի և կրնայ վարել Տեսուչդասատիրակի պաշտօններ, քանի որ փորձառութիւն ունի այդ մասին։ 10—5

Ղարջ Խօսքեր

Սիրելի Հրանտ

Հիմա պիտի խօսինք արտադրութեան երրորդ գործիքին վրայ, որ կը կոչուի դրամագլուխ և նոր հարատութիւն մը արտադրելու կը ծառայէ։ Ամէն դրամագլուխ հարատութիւն մըն է, բայց ամէն հարատութիւն դրամագլուխ չէ։ Եթէ մարդ մը ունուղի պարտ մը ունի կամ դրամ, որով սնունդ կը գնէ, պարզապէս զինքը ապրեցնելու համար, այդ պարտը դրամագլուխ մը չի նկատուիր, որովհետեւ մրևնոյն ատեն ուրիշ հարատութիւն մը չարատադրեր։ Բայց եթէ այդ դրամը գործածուի ատ մը չինելու, հոր մը փորելու, այլ մը պարատանելու, վերջապէս արատադրելու՝ և է բան մը որ եաքը ապատութեան խնայողութիւն մը պիտի պատճառէ և մարդուն օգտակար պիտի ըլլայ, այն ատեն պարտը դրամագլուխ մըն է։ Դրամագլուխին մեծ առաւելութիւնը կը կայանայ գործ մը նուազ ծախսանքով կատարելուն մէջ։ Եթէ մարդ մը՝ որ հոբէ մը ջուր կրել կ'ուզէ մրնչեւ ատենը, չատ պզտիկ դրամագլուխ մը ունի, պարզապէս դոյլ մը կը գնէ և անով կը կրէ ջուրը։ Ասիկա տժանալի աշխատութիւն մըն է։ Եթէ աւելի դրամագլուխ ունի, տակառ մը կը գնէ և ձեւասայլի մը վրայ կը դնէ ծանրութեան մեծ մասը չ'ելլու համար։ Եթէ ա՛լ աւելի դրամագլուխ ունի, լաւագոյն մէջտեղ պիտի ըլլայ հոբէն մինչեւ ատենը խողովակ մը հատատել։ Ասիկա իրաւ է որ սկիզբները մեծ ծախսութիւն կը պահանջէ, բայց անգամ մը կատարուելէն ետքէ, ջուրը ինքնին կը հասի և մարդը, իր բովանդակ կեանքին մէջ, ջուր կրելու աշխատանքէն կ'ազատի։

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՀՐԱՊԱՐԱԿ

Կ. ՊՈԼՍՈՅ

(1904 21 Դեկտմ. Գ.)

ՕՍՐԵՆ

Ճերմակ Առաջին օխան	36½-37 փարա
» երկրորդ »	35½-36 »
Մախլիբ »	32-33 »
Զավտարլը »	30-31 »
Սէրթ առաջին, օխան	34 - 35½ փր.
» միջին տեսակ	31½-32½ »

Այսօր ժամանեց 37 վագոն ցորեն Ա. նատալ։

ԱԼԻՒՐ

Տեղական քրբա Ա. պարկը	72-73 ղ.
» » Բ. »	68-70 »

ԹԵՓ

Օխան 19½ փարա։

ԳՈՒՐԻ

Բէյսուէնճէ 11¾—12 ղրշ. գրիւ	
Մերսին և Բուսիլի 10¾—11 »	

ՍԻՄՈՆ ՉԷՕՄԼԷԳՅԱՆ

ՎԱՐՉՈՒ ՍԵՆԵԱԿ

Կահաւորեալ երկու սենեակ կայ վարձու Գաղղիացի ընտանիքի մը մէջ։ Բերա Միսք փողոց Ալթոն Պաղալ, թիւ 30.

ԳԵՂԵՑԻԿ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

ՀԻՆԴ ՈՒԶԱՆԻՆ-ՀԻՆԴ ՓՆՏՈՒՄՆԻՆ «ԺԱՄԱՆԱԿ ԿԱՄ ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ԵԱՂԵՐ»

Զ. Տ. Ս. ՓԱՓՈՒՉՅԱՆ

Ընտանեկան անմոռանալի զբօսանքներու գեղեցիկ հաւաքածոյ մը.—

Այլ եւս մի՛ ըսէք թէ գիտնականներ երկարեցան, մեր ի՞նչպէս ժամանակ պիտի անցընենք։ Առէք «Ժամանակ» մը և կրնաք ամբողջ մեր ամբողջ ամառը զուարճանալ և զուարճացնել ձեր հիւրերը.—

Անհրաժեշտ ամէն մարդու.— Անհրաժեշտ ամէն ընտանիքի։

Կը գտնուի բոլոր գրավաճառաց քով և հեղինակին քով Կ. Պոլիս Պայազիտ Հասուզ։

Գին 5 Դահեկան

Առիթէն օգտուեցէ՛ք

ԻԼԱՆ

Մագրի գարիչէսինէ Գրզ թաղ նամանալ Տօպրէվիլ ազգաղնտա վաղը 650 զբրա արսա իզգիրնէ մէկին թեվարի ինթիգալը պիր պապ խանէ մա պազէ 12 սէհիմ իթիպարըլա 8 սէհիմ էյթամ մալը օլար օգ միթաֆնի հաճի Շիւքրի Աֆէնտի եէմիւլէ պիմիւպազէ։ Ֆրանսի Օսմանի 100 զրուշ հիսապլա 300 սատտ լիրան օսմանի պէնէ իւէ Թալիպի էօնէսիրնտ թեգարրար էդէտիկինտէ, զիյատէյէ Թալիպ օլանլար նինայէթ օն պիր կիւնէ գասար Զէքմէճէնի սազիր գազասը մանգէմի չերիէսինէ միւրաճաաթ էդէմէյէրի իլան օլունար։

13 քեռնունը էվվել 320

ՏԻՐ ՍԻՒ ՏՆՕՐԷՆ

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ Ֆ. ԳԱՅՍԷՐԵԱՆ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Լոյի ցանցանքը

Տնտեսական սխալներ

Մեր նախորդ յօդուածով պատմական տեսութիւն մը բրած էինք Ֆրանսայի ԺԸ. դարու սկիզբի տնտեսական կացութեան վրայ, Անգլիացիի մը հոն հիմնած գրամատան ու գաղթական ընկերութեան գործոց վրայ։ Ակնարկ մը ձգած էինք առեւտրական չորս տարուան կարճ՝ այլ խիստ գործօն ու արկածալից շրջանի մը և անոր աղետալի վախճանին վրայ, և վերջացուցած էինք հարցում մը ընելով թէ ինչ էր Լոյի յանցանքը, որ օտարութեան մէջ անսթի ու թշուառ մեռնելու դատապարտուեցաւ։

Անշուշտ շատ բնական կը գտնեն ոմանք դժբախտ վիճակ մը այդքան յիմար գործերուն, անմիտ շահադիտութեանց հեղինակի մը համար, որոյ մէթոտով միլիոնաւոր ֆրանքի խնայողութիւններ սպառեցան, ու բազմաթիւ ընտանիքներ փճացան, սնանկացան։ Սակայն արդար ըլլալու համար հարկ է անաչառութեամբ դատել Լոյի գործերէ, զանոնք քննել իր պատճառներով ու հետեւութիւններով, մանաւանդ անոնց առթած վնասներուն և իր գործին բարիներուն մէկ զուգակշիռը ընել։ որովհետեւ այդ բարիքներուն շնորհիւ առեւտրական գործունէութեան արդիւնաւոր դարաշրջան մը բացուեցաւ Ֆրանսայի համար։

Երբ հիմնուած չէր դեռ Լոյի դրամատունը, վարկ և վստահութիւն գոյութիւն չունէին Ֆրանսայի մէջ։ Փոքր խնայողութիւններ անհատներու քով ապարդիւն կը մնային։ Դրամական հրապարակին վրայ վաճառականները կը տիրէին և առ ի չգոյէ դրամագլուխի, ճարտարային ու առեւտրական չատ ձեռնարկներ անտես եղած էին։ Լո վարկի մեծ հաստատութիւն մը՝ Դրամատունը՝ հիմնելով, ժողովուրդին ցոյց տուաւ վարկին ընձեռած բարիքները։ Թաժներ, դրամատոմսեր շրջաբերութեան հանելով հաւաքեց անհատական փոքր դրամագլուխներ և ասոնցմով կազմեց հակայ դրամագլուխ մը, որ երկրին տնտեսական զարգացման էն մեծ ազդակը եղաւ։ Դրամագլուխը ընկերացուց աշխատութեան։ Իրենց տրամադրութեան տակ առաւ դրամ գտան անոնք որ օգտակար ու յաջող գործերու ծրագիրներ ունէին։ Առեւտրական թուղթեր չափաւոր տոկոսով զեղչելով, իջեցուց տոկոսին ընդհանուր սակը։ Դրամատոմսեր շրջաբերութեան հանելով՝ ցոյց տուաւ թէ թուղթը մեռաղ դրամին պաշտօնը կը վարէ և ուրիշ չատ մը առաւելութիւններ ունի — պայմանաւ որ՝ իրական արժէքով կամ ս և է հարատութեամբ մը երաշխաւորեալ ըլլայ։ Գաղթավայրերու հետ գործելու համար բամենաւոր ընկերութիւններ կազմելով՝ տուեր. ընկերակցութեան ոգիով գործելու գաղափարը տարածեց առեւտրականներու մէջ։ Վերջապէս իր կիրարկած մեթոտին շնորհիւ, գործունէութեան նոր ասպարէզ մը բացուեցաւ Ֆրանսայի մէջ։ Երկրագործութիւնն ու ճարտարութիւնը ծաղկեցան, ներքին ու արտաքին վաճառականութիւնը յառաջդիմեցին։

Տնտեսական այս մեծ բարւոքումին հեղինակը հնմարտապէս բարերար տանուն մը պիտի արժանանար եթէ անփորձութեամբ չգործէր տնտեսական սխալ մը, զոր այնքան անխղճօրէն չհամգործեցին սակարանի մակաբոյծներն ու երկրին մեծ վնասներ պատճառեցին։ Լո ո՛ և է անձնական շահ մը չունէր այս վնասներէն, միայն սխալ սկզբունքով մը կը գործէր և այդ էր իր յանցանքը։ Լո կը կարծէր թէ վարկը նոր դրամագլուխներ կ'ստեղծէ և այս հիման վրայ գործելով, մանաւանդ իր գործառնութիւններն արագ արագ ընդլայնելով, չարաչար սխալեցաւ։ Սկզբնական յաջողութենէ մը չլացած, ձեռնարկեց հակայ գործերու, որք մեծ դրամագլուխներու կը կարօտին։ Վարկի թուղթեր շրջաբերութեան հանելով կը կարծէր թէ հարկ եղած դրամագլուխը հայթայթելու միջոցը գտած էր ու այս համոզմամբ տասը միլիառ ֆր.ի թուղթ շրջաբերութեան հանեց՝ մինչ բովանդակ Ֆրանսայի մէջ մէկ միլիառ ֆրանքէ աւելի մետաղ դրամ չկար։ Լո չէր գիտեր թէ վարկը դրամագլուխ չտեղծեր, այլ գոյացուած դրամագլուխը կը փոխադրէ միայն։ Այս ագիտութիւնն էր իր յանցանքը և այնքան կորստեան պատճառը։

Քէնքարնու փողոցին շահադիտութիւնները ընդհանուր տարսի մը պատճառեցին, Ֆրանս. կառավարութեան վրայ տարեկան 13 միլիոն ֆր.ի տոկոս — պարտք մը բերացուցին, տակոյն խոր հետք մը չունեցան։ Քիչ ժամանակուան մէջ՝ շնորհիւ երկրին տնտեսական զարգացման, առանց դժուարութեան և անզգալապէս դրամագլուխներ կազմուեցան, վարկ և վստահութիւն վերահաստատուեցան ու պարտքերը վճարուեցան, մանաւանդ այն խիստ գործերը փորձառական դաս մը եղան այլոց։ Ցաջորդները զգացին թէ Լոյի ձեռքը բարոյական խիստ հանճարեղ մեքենայ մը կար, զոր անիկա չկրցաւ գործածել։ Փորձառեան թէ դրամատուն մը մնայն վաճառականութեան պէտքերուն համար հիմնելով հաստատութիւն մըն է և պարտաւոր է օգնել առեւտրականին ու անոր գործառնութիւնները դիւրացնել։ Երբ դրամատուն մը չահադիտական խազերու կը ձեռնարկէ, ս և է ազդեցութեան գործիք կ'ըլլայ, այն ատեն երկրին ճարտարութեան ու վաճառականութեան յառաջդիմութեան արգելք մը, ընկերութեան վտանգ մը կ'ըլլայ։ Դրամատան վարիչները ըմբռնեցին թէ իրենց շրջաբերութեան հանած դրամատոմսերը դրոշմեալ դրամ կը ներկայացնեն, նոր դրամագլուխ չեն կրնար կազմուիլ անոնցմով, որոնց նպատակն է միայն հատարակութեան օգտին համար փոխանակութեան դիւրութիւն մը, և ա՛յն ատեն կրնան օգտակար ըլլալ երբ հաստատուն երաշխաւորութեամբ ու սահմանաւոր քանակութեամբ շրջաբերին։

Այժմ գրէթէ ամէն երկրի մէջ դրամատոմսեր օրէնսդիրներով շրջաբերութեան կ'ելնեն։ Առանձնաշնորհեալ դրամատուններ միայն՝ լուրջ երաշխաւորութեամբ ու որոշեալ քանակով դրամատոմս կը հանեն։ Աշխարհի ամէնէն մեծ դրամատունը, Անգլիոյ Պանքան, 16,800,000 անգլ. ոսկիի դրամատոմս շրջաբերութեան հանելու արտօնութիւն ունի, որոնց փոխարէնը երաշխաւորած է պետական արժէթուղթերով։ Ասկէ աւելի եթէ մէկ ոսկւոյ դրամատոմս իսկ շրջաբերութեան հանէ, պարտաւոր է փոխարէնը ոսկեդրամ ունենալ իր դրամարկղին մէջ։ Գերմանական Պանքան պարտաւոր է իր շրջաբերութեան հանած դրամատոմսերու գումարին $^1/_{3}$ը առեւտրական առաջնակարգ թուղթեր, նոյնպէս Օտմ. Պանքան՝ $^1/_{3}$ համամասութեամբ պահեստի ոսկեդրամ ունենալ։

Վերջին երկու դարերու Առեւտրական պատմութիւնը կը հաստատէ թէ դրամատուններ երբ չեղած են գործառնութեան օրինաւոր շաւղէն, ու իրենց կարողութենէն վեր գործերու ձեռնարկելով, հարկ եղած դրամագլուխը առանց փոխարէնի մեծաքանակ դրամատոմսեր ու վարկի թուղթեր շրջաբերութեան հանելով հայթայթել փորձած են. գրէթէ ամէնքն ալ կործանած են՝ մեծամեծ վնասներ պատճառելով հանրութեան։ 1763, 1797, 1814, 1831, 1838, 1844, 1847, 1857, 1869ի տնտեսական տագնապները միանգամ ընդ միշտ կ'ապացուցանեն թէ վարկը նոր դրամագլուխ չտեղծեր, այլ միմիայն դրամագլուխները կը փոխադրէ։

Մեր օրերուն պատահած տնտեսութիւններուն մեծ մասը միթէ առեւտրականներու տնտեսական սոյն եզմարտութիւնը անդիտանալուն հետեւանքը չէ՞։ Շատեր՝ նախնական յաջողութենէ մը թելադրուած՝ ձեռնարկած չեն իրենց կարողութենէն վեր գործերու, շահադիտութեան, ապաւինելով ուրիշին դրամագլուխին, վարկին, որուն մէջ ապա ստիպուած են զեղծում գործել առանց փոխարէնի առեւտրական թուղթեր հրապարակ հանելով, ու գտնուած են այնպիսի վիճակի մը մէջ, ուր գործի ամենափոքր ձախողութիւն մը բաւական եղած է զանոնք տապալելու։

Առեւտրականներ շատ մը պարտականութիւններ ունին, զոր կրնան ուսանիլ կա՛մ անձնական փորձառութեամբ՝ որ ազդու է այլ շատ դառն, կա՛մ այլոց օրինակաւ՝ որ հեշտ է, միանգամայն խնայեմ։ Առեւտրական պարտականութեանց մէջ առաջին տեղը կը գրաւեն վարկի պարտականութիւնները որոնց թերացումը անկնելի հետեւեր կը թողու։ Սրանի թէ այն սկսնակ առեւտրականները, որոնք ստիպուած են վարկով գործել, օգտուին այլոց օրինակէն։ Տեսնելով վարկի զեղծումով կործանողները, յիշեն թէ ուրիշներ անձնական շահերուն համար կամ կուրորէն շատ անգամ կրնան բանալ իրենց կարողութեան վեր վարկեր, զորս չեն կրնար օգտակար գործերու յատկացնել և որք իրենց կործանման պատճառ կ'ըլլան։ Քանի քանի՛ առեւտրականներ, «մեծ վարկ ունիմ, ինչո՞ւ չչահագործեմ, ինչո՞ւ մեծ դրամագլուխ մը չը չինեմ» ըսելով գործերու ձեռնարկած ու չարաչար վնասած են։ Լոյի սխալը կրնայ անոնց փորձառական դաս մը ըլլալ թէ վարկը դրամագլուխ չտեղծեր, այլ դրամագլու